

B 12255
3749
E 8195
AKADEEMILISE EMAKEELE SELTSI TOIMETISED XXI

JUL. MÄGISTE

ALGSOOME 1. SILBI eü
EESTI KEELES JA ALGSM.
öü KÜSIMUS

AVEC UN RÉSUMÉ EN FRANÇAIS

TARTU 1932

AKADEEMILISE EMAKEELE SELTSI KIRJASTUS

2-99-01425

ENSV
Riiklik Avalik
Raamatukogu

Algsm. 1. silbi *eü* eesti keeles ja algsm. *öü* küsimus.

I.

Algsm. 1. silbi *eü*-diftongil on teatavasti e. kirjakeeles kaksikesindus — diftongid *öi* (*köis, põid*) ja *ei* (*leil, leidma* jt.). Selle vahelduse seletusena on maksev olnud Kettunen'i seisukoht: „Tämä kaksinaisuus perustuu eri kannalla oleviin murteisiin, joista kirjakieli on sanavarastonsa saanut“; nii siis on arvatud, et *öi*-lised vormid oleksid tulnud kirja-keelde eri, *ei*-lised eri murdeist. Nagu näha allpool järgnevaist andmeist, ms. ka algsm. *eü* esinduste kaardist e. murdeis, on e. kkl. *eü*-esinduse suhtes tüüpiliselt põhjaeestiline, nõjudes eriti kesk-eP idaosa ja loode-e. (Virumaa, os. Järvamaa, Harjumaa ning Põhja-Läänemaa) murdeile, kus kaksikesindust leidub täpselt kirjakeelele omases jaotuses.

Allakirjutanu on käepärast olevate e. murdeandmete¹ varal, lootuses lähemalt selgitada selle kkl. kaksikesinduse aluseks olev e. murrete segaesinduse küsimus, koostanud siia juurde lisatud (lk. 5) algsm. *eü* esinduste kaardi e. murdeis. *öi* - *ei* vahelduse kausaalset tagapõhja see kaart siiski kahjuks ei suuda täiel määral valgustada, kuid selle kõrval võiks huvi pakkuda algsm. *eü* kirju pilt e. murdeis niisugu-

¹ Selleks on kasustada olnud AES-I murdekogud, vähene e. murdekirjandus, isiklikult kogutud andmeid ja — mainitagu erillise tänuga — prof. Saareste' rohket lisaainestikku andvad murdekaardid.

senagi, isegi arvesse võttes asjaolu, et pakutav pilt oma lünkade tõttu (mitmest kihelkonnast pole üldse kasustada olnud siia kuuluvat materjali, mõnestki kohast — need on kaardil märgitud vastava viirustikuga hõredamalt ja kohe järgnevas aladeülevaates küsimärgiga — on andmed piisamatud) ja osalt materjali väheusaldatavuse pärast (nimelt, mis puutub mõnedesse AES-i stipendiaatide kogudesse). Kõigest sellest hoolimata saame siinse kaardi põhjal ikkagi ka pilku heita algeesti häälikesindusele kõnesoleval juhul.

Katsugem kõigepealt saada puhtdeskriptiivne ülevaade e. murrete olukorrast algsm. *eü* esinduses. Kaardile eri kihelkondade kohta märgitud ja kaardi vasaknurgis seletatud viirustuste aluseks on olnud kkl. sõnade *kõis*, *kõitma*, *leidma*, *leige*, *leil*, *leitse* - *leitsak(as)*, *põid* (ja nende tuleliste ning eri vormide) vastete algosa esindus nende kihelkondade (s. o. kogu kihelkonna või ka andmeid pakkunud kihelkonnaosade) murdeis. Selle järele kujuneb algsm. *eü* esindus e. murdeis killustunuks järgnevaiks esindusaladeks:

1. — *kõü-*, *lõü-*, *põü-* ala soomemõjulisis Vi rannamurdeis (Vai, VNg, Kuu rannikuil) ja suurelt osalt eL-s (Se, Vas, Rõu, Röp, Plv, Võn, ? Kan, Ote, Urv, Krl, osalt San, Trv, Krk, os. Hls, os. Saa, ? os. Pst, ? Kra, ? Lut). Näit. Krk *lõudme*, *kõüdz*, *kõüttä*, *lõuge*, *põüg* 'põid'. Soome või soomepärase naabruse laenuna esineb lisaks Lüg-s *õü* > *õu* sõnu: *põüd* ja (*eü*-sõnade hulka mitte kuuluv) *õür* (vrd. Vai *õürü*, Jõh *õür*, VNg *õüri*, Kuu *äür*, Trm *äür*, sm. *höyry*: vt. ka Saareste' LVK I 22–3).

2. — *kõi-*, *lei-*, *pei-* ala kirde-eestis (lis, Trm, Kod osalt, MMg). Näit. MMg *kõis*, *kõitma*, *leidma*, *leil* 'leil', g. sg. *leitse*, *peid*.

3. — *kõi-*, *lei-*, *põi-* ala kõige laialisemalt eP-s (osalt Vai, Jõh, os. VNg, ? Kad, Rak, VJg, Sim, ? Lai, os. Pal, KJn, Plt, Koe, VMr, ? Amb, HJn, ? Kos, Jür, ? Kei, ? Hag, ? Nis, ? HMd, Ris, ? LNg, ? Kul, ? Mar, ? Rid, Phl, Käi, os. Rõi, ? Muh, ? Põi, ? Jaa, VII, Pha, Krj, ? Pär, ? Hää). Näit. VJg *kõis*, *leidma*, *leid*, *leige*, *leil*, *põid*.

4. — *kõi-*, *lõi-*, *põi-* ala paiguti saartel (Ans, ? Kaa, ? Emm) ja Edela-Lä-l (Var) ning teisalt *õü*-esinduse perifeerias

eL-s (os. Kod, os. Kam, os. San). Näit. Lääne-San *kõldz*, *kõilme*, *lõidme*, *lõid* 'leid', *lõige*, p. sg. *põldä*.

5. — *kei-*, *lei-*, *põi-* ala põhjast lõunasse ulatudes eL keskosas ja osalt Emajõest põhjapoolgi (Hel, Puh, Ran, os. Kam, ? TMr, os. Ksi, os. Äks, os. Pal, os. Vil), saarekesena Rõi Kõpus ning eP-s kitsamalt (Tri, Vän, ? Tür). Näit. Tri *keis*, *leidma*, *lein*, *põid*.

6. — *keü-*, *leü-*, *peü-* resp. *käü-*, *läü-*, (? *pöü-*) ala väheses ulatuses eL-s (Har *leü-*, *käü-*, Koi murd. Põhja-Lätis *käü-*, *läü-* ja Kihnu saarel kõigis juhtumeis *eü*). Näit. Khn *keüs*, *keütmä*, *leüdmä*, *leüge*, *leün*, *leütsä*, Koi *käüdz*, *läügä*, *läüdma*, NB *eü*-lise lisaõnana Har *lumë heüd* 'õhuke kord' (vrd. O jansu u' KAÄH 104 karj. *höütäle*, *lumen h.* 'kepeä lumi')

Peale nende (vähemalt käepärast olevate andmete põhjal esialgu) puhaste esindusalade on sega-alasid, mis puhaste alade rajamail kujunevad mõnikord ulatuselt esimestest ettegi küündivaiks. Esmajoones on just kkl. aluseks olev 2. esindustüüp *kõi-*, *lei-*, *põi-* arusaadavalt olnud levimisvõimeline ja tugev teisi tüüpe tõrjuma, kindlasti mitte ainult kirjakeele kaudu, vaid ka suulise murdesegunemise teel. Nii on tekkinud

7. — *kõi-*, *lei-*, *põi-* ~ *kõi-*, *lõi-*, *põi-* esinduste sega-ala, milles ilmsesti on tõrjumisel viimane esindustüüp 4., mis seetõttu ongi ühelt poolt oma esialgsel alal saartel, Läänemaal ja Loode-Pärnumaal koondunud kitsaks ning ruumi teinud kõnesolevale segaesindusele (Jäm, Khk, ? Han, Kse, ? Lih, Kir, Mih, Vig, Tõs, Aud; ka Phl võiks siia kuuluda oma kaardil puuduva *höis*, *höided* sõnaga), teiselt poolt on andnud sega-ala *öü*-lise esindustüübi perifeerias leiduva puhta *öi*-ala rajamail (Vi rannikul Lüg — kus siiski, nagu nägime, *pöu-* esindab juba koguni kolmandat tüüpi 1.—ja Hlj¹).

8. Tüüp 1. *öü*-alale on samuti tunginud *öi* ja *ei* tüüpidest 3. ning 4., andes vastavalt segaesindust (Saa, Hls, NB ka Trv *leitsäk* ? < tüübist 5.).

¹ Väga huvitavaid lisa-andmeid olen kahjuks alles korrektuuri lugemise aegu saanud prof. J. Margi Hlj murde erakogudest, mille järele Hlj-s on randlaste vana põlve keeles (Rutja) esinenud algeestillist *eü*-dki sõnus *leül* ja *leütama*: *leüan*; muidu on sinna nähtavasti sise-maa poolt tunginud *ei* - *öi*: *leike* 'leige', *kõis*, *kõiltama*, *leits(e)*.

9. Puhta esindusena kaardi järgi kitsaks surutud tüüp 5. (*kei-*, *lei-*, *pöi-*) on paiguti laiemalt segunenud eP keskosas 3.-ga *köi-*, *lei-*, *pöi-* (PJg, SJn, Pil, JMd, Pee, Mär, Rap, Juu, ? KuuL, KsiP).

10. Tüüp 3-nda (*köi-*, *lei-*, *pöi-*) ja 2. (*köi-*, *lei-*, *pei-*) segunemist näikse leiduvat VI Kõpus (*pöi-* ~ *pei-*).

11. eL *öü*-alal (tüüp 1.) on vähesel määral segaesindust tüüp 6-nda *äü-*, *eü*-ga (Räp *leluge* ~ *läügüs*, Se *peüd* ~ *pöüd* < ? *peü-*, Saa *läütsäk*, viimane kaardil märkimata).

12. eL *kei-*, *lei-*, *pöi-*-alal (tüüp 5.) on Rõn-s kujunenud segaesindus naabertüübiga 4. (*köi-*, *löi-*, *pöi-*).

Muidugi ei saa käesoleva kaardi aluseks olevate materjalide põhjal väita äsjapiiriteldud sega- ja puhasesinduste alade absoluutset väärdumatust — eriti segaesindusti on kahtlemata laiemaltki konstateeritud puhaste esindustüüpide aladel, ja mõni puhta esinduse tüüp võib täielikuma ainesliku põhjal osutada laiema-alaliseks. Kuid teatava relatiivsuse piirides peaks saadud pilt *eü*-esindustest e. murdeis olema usutav.

Selle algsm. *eü* esindustüüpide konspektiivse esituse järele võiksime nii siis teatavate reservatsioonidega katsuda teha mõningaid järeldusi algeesti ja e. murrete varema esindusolukorra kohta. eL ja eP murdevahede juured ulatuvad vist küll, nagu on väidetud (S a a r e s t e), juba algsm. ühiskeelde, lmsm. algkeelde. Kui võtame esmalt eL murde, kus algsm. *eü* esindus on vähe lihtsam, siis leiame seal neljasugust esindust: *öü* (vt. tüüp 1.), *öi* (eelmise põhjapoolseis perifeeriais, tüüp 4., 8. ja 12.) ja *eü* ning vist küll sellest arenenud > *äü* (Har, Koi tüüp 6.; vrd. ka segatüüpi 11.). eL algmurdes ei ole saanud järelikult olla midagi muud kui algsm-st pärandunud *eü* püsinuna. Tüüp 6-nda ja osalt segaesindus 11-nda alal on ta püsinud resp. muutunud > *äü*-ks. Tüüp 1-se alla kuuluvail suuremat osa eL-st käsitavail eL aladel on *eü* > *öü* diftongi eelkomponendi regressiivselt osaliselt assimileerudes järelkomponendiga, kuna tüüp 4-nda eL äärealadel on sündinud areng *eü* > *öü* > *öi*, eelmisest juhust samm edasi. Huvitavaim on eL esindustüüp 5. *kei-*, *lei-*, *pöi-*, kus tea-

ALGSOOME EÜ EESTI MURDEIS

1	KOULÕPÕU	4	KÕI, LÕI, PÕI
2	KÕI, LEI, PEI	5	KEI, LEI, PÕI
3	KÕI, LEI, PÕI	6	KEU, LEÜ, PEÜ KALLAU

7	3+4	9	5+3	11	1+6
8	1+3	10	3+2	12	5+4

KOIVA (ALULINA)	KAO, LAU
LUTSI	KÕÜ, LÕÜ
KRAASNA	LÕÜ

10 0 10 20 30 KM

taval kindlailmelisel alal, mis tõenäoselt algselt pika ribana on ulatunud Põhja-Ta lõunaosast Helmeni, on *keü, leü* > *kei-, lei-* ja *peü-* > *pöü-* > *pöi-*. Kaksikesinduse põhjuseks võiks pidada asjaolu, et sel alal vahest *e* > *ö* assimilatsioon diftongis on toimunud ainult tugeva *k* a h e p o o l s e labiaalse naaberhääliku mõju all¹ juhtumil *peü-* > *pöü-* (*p* progressiivne ja *ü* regressiivne labialiseeriv mõju ühtlasi), kuna ühepoolne regressiivne labiaalne mõjustus pole suutnud labialisatsiooni esile kutsuda (*keü-* > *kei-, leü-* > *lei*). Teine eL murrete seisukohalt samavõrra tõenäone seletusvõimalus oleks, et selgi alal üldiselt *keü-, leü-, peü* >> *köi-, löi-, pöi-*, kuid *köi-, löi-* > *kei-, lei-* on delabialiseerunud (vrd. eL *sei* < *söin* 'söin', *lei* < *löin*), kuna *pöi-* juhul labiaalne algkonsonant on takistanud delabialiseerumist (vrd. eL *möi* 'müüsin', *öi* =).

Eri asendis on algseist *eü*-sõnadest kogu eL alale ise-loomustav (põhjapiiriks Saa, Krk, Pst, Trv, Puh, Äks, TMr) *öu*-line *löün, löna', löunę'* jne. 'leil', milles leiame l. silbi vokalismis velariseerumist, tagavokaalistumist, mida saaksime ehk seletada eL põhjapoolseil rajamail tekkinuks peale *ü*-vokaalharmonia kadumist (**leülü* >> *leunu* > *löün* või > *löünu* > *löunu* > *löün*; vt. Suomi V, 10, lk. 258–9, vrd. osaliselt velariseerunud juhtumit Saa *köüüè, löüüà* 'leian') ja sealt mujale eL-sse edasirännanuks või aga — ja see on vähemalt osas eL murdealas ilmne — rahvaetümoloogilise nõjumisega sõnale *löuna*. Viimane nähtus võimaldus pärast sõnaseemist *l* > *n* dissimilatsiooni, mida muide laialt esineb ses sõnas eP-ski. Se *pöüd*, (Kettunen, Eestin kiel. äännehist. 146) *pöüd* 'pyörän puukappale' on teine sama-laadiline velarisatsioonijuhtum eL-st.

eP algmurdes tuleb samuti nagu eL-ski veel säilinuks oletada algsm. *eü-*, mille põhjalt on võrsunud kõik sealsed esindustüübid. Ka seal on olnud kõigepealt ala (os. Saartel, Loode-Pärnumaal ja Lõuna-Läänemaal, vt. tüüpi 4. ja segaesindustüüpi 7.), kus on toimunud eranditu *eü-*

¹ Vrd. e. *püsti*, sm. *pystyy*n - *pista-*, *pistä-*, e. murdeis *mina* - g. sg. *münu*.

diftongi eelkomponendi labialiseerumine ja hiljemini järelkomponendi delabialisatsioon: *eü > öü > öi*. Kas see ala ka geneetiliselt on olnud mingis ühenduses eL murde *eü > öü* piirkonnaga, pole eesti murreteuurimise praeguse seisukorra juures võimalik otsustada. Lääne-eesti kõnesoleval osal ja eL murdeil on teatavasti siiski veel mõningaid muidki tähtsaid häälikulisi ühisjooni (näit. vokaalharmoonia). See esindustüüp, nagu ka temale lähedane samade murdealade *äü > öü > öi* esindus 1. silbis (*kõima* 'käima', *tõis* 'täis'), on laiemalt esinenud vanemas „lääneorientatsioonilises“ e. kkl-s, mis ka omalt poolt tõestab tema omaaegset eluvõimsust ja laiema-alalisust. Teiseks eP rannamurrete *öü* (vt. tüüp 1.) seletub ilmsesti soomepärasusena (vrd. sm. *kõysi, löytämään* jne.). Osalist velarisatsiooni osutab seal Lüg *põu-* (vrd. ka *õür* *ibid.*). Sellest *öü*-st on nende murrete perifeerias nagu eL-ski arenenud *öü > öi* (vt. segaesindustüüpi 7.). eP keskosas on paralleelselt eL-le (kuid geneetiliselt võetuna vahest küll eraldi arenenud) *ei - öi* esinduse vöö, kus *keü-, leü- > kei-, lei-*, ent *peü- > põü- > põi-* (vt. tüüpi 5. ja segatüüpi 9. Torist Järva-Madiseni resp. Lõuna-Kuusaluni ja Põhja-Kursini) — nii siis eelkomponendi labialisatsioon ainult kahepoolse labiaalse assimileerimistegur puhul. See tüüp on ilmsesti taganemas eP-s kõige üldisema *kõi-, lei- põi-* tüübi eest (vt. esindus 3., vrd. ka segaesindusi 7. ja 8.), mis ulatub saartelt Vaivarani ja valitseb ka praeguses e. kkl-s. Kuidas seletada seda foneetiliselt põhjendamatu jaotust *öi - ei* vahelduses: ühelt poolt *keü-, peü- > köü-, põü- > kõi-, põi-*, aga teisalt *leü- > lei-?* Tekib kiusatus oletada, et selgi alal on olnud algselt ainuvalitsevaks foneetiliselt mõistetav esindus *kei-, lei-, põi-* (tüüp 5.) ja *kõi-* oleks hiljemini siia laenuuna levinud *kõi-, lõi-, põi-* esinduse aladelt. Kuid viimaste alade suhteline kitsus eP-s ja *kõi-* levimine nii üldpõhjaeestiliseks teeb selle laenuvõimaluse kahtlaseks. Veel võimatumana ja põhjendamatu tunduks oletus, et neis eP murdeis sõnaalguline *k-* oleks olnud vokaalnaabrusest olenematult kuidagi aktiivse huulteartikulatsiooniga häälik (mingi *k-, k^o-!*?), nii et ta oleks samadel alustel kui

p-gi *keü-* > *köü-* > *köi-* diftongis võinud olla kahepoolse labialisatsiooni kaasteguriks. Peame leppima käesoleval juhul vaid olukorra konstateerimisega. Kõnealuseil esindusaladel vähesel määral *ei* kõrval esinev *äi* (Jäm *lǟs* < ? *lǟts*, Sim *lǟtsè*) igatahes peaks olema sekundaarne, võib-olla deskriptiivset laadi häälikumuundus. Järgmisena eP esindustüübina kohtame kirde-e. *pei-*, *lei-*, *köi-* (tüüp 2.) ja problemaatsena sama VI Kõpu segaesinduses (tüüp 10.). Mõne muu kirde-e. hääliknähtuse kõrval (1. silbi *o* > *õ* erilisel rohke esinemine, tüüp *javatama* 'jahvatama' jt.) võiks see *eü* (> *ei*) diftongis *e* püsimine viidata ühtsusele lähima idapoolse sugulase vadja keelega (seal *leütä*, *leülü*, *tšëüttä*; vt. Ket-tu n e n' i VKÄH² 136), kuid niisugusel korral tuleks — nagu vist ka tohiks — oletada *köi-* pro *kei-* laenamist eP naaber-aladelt. Viimaseks eP *eü* esindustüübiks (vt. tüüp 6.) on Khn *keü-*, *leü-*, *peü-*, järjekindel *eü* püsimine. See eraldunud saaremurre on saanud säilitada algpõhjaeesti (ja algeesti, algsm.) *eü*. Kuigi, nagu nägime, ka eL-s on *eü* püsi-alasid, kuulub omapärane Khn siiski oma põhiloomult eP murrete hulka ja nii siis ka tema *eü* võiks olla algne eP-line.

Eriline seisukoht *eü*-sõnade hulgas on eP-s sõnal *pöial*. See esineb üldiselt läänepoolses e-s *öi*-lisena: *pöijäl*, (Ans, LNg, Kul, Vig, Tõs, Tür Saareste'l LVK I 99; Rid, Ris, Jäm, JMd, Koe), *pöjäl*: *pöila* (Rõi), *pöigel* (Ans). Arvata-vasti kirjakeelse laenuna leidub teda mõnikord ka ida-eestis (näit. Vai *pöijal*, Sim harva *pöijäl*). Viimasel alal ja Lõuna-Viljandimaal (mujal eL-s tarvitatakse sõnu *päs*, *päs*, *päk*, *päk* täh. 'pöial') on seevastu algupäraselt oma ja üldine *ei*-line kuju: *peijël*, *peijäl*, *peijäl*, *peigal*, (*ei* > *äi*) *päiël*, (velariseerunud *ei*-ga) *pöijäl* (Hls, Saa, Khn[NB!], Kod, Sim, Lai, Trm, Äks, Koe, Lüg, Jõh, VNg, Vai, Ksi, Trv; vt. Saareste l. c.). Kas siin võiks tegu olla *eü*-sõnaga, selles tekib kahtlus juba teadmises, et *öi* ~ *ei* vaheldus 1. silbis sõnas *pöial* ~ *peial* on territoriaalselt hoopis teisiti jaotunud kui seda *pöid*-sõna põhjal ootaksime; sel korral siin on ootuspärasest võrratult laiemal alal *ei* ja tähelepandav on eriti Khn *pei-*, mitte *peü-*. Arvestades sm.

kuju *peukalo* (mis on laenenud Vai-sse kujul *peügula*), pole täiesti võimatu, et eestis vähemalt osalt läänepoolseis murdeis oleks algkuju olnud **peükä-* (> **pöükä-*; esi- ja tagavokaalsuse vaheldumise puhul vrd. e. *nöder* ~ sm. *nöyrä*, e. *mets* ~ eL *möts* jm.). Kuid mis lmsm. keelis on üldisemalt siiski *ei*-lised kujud (sm. murd. *peikalo*, karj.-aun. *peigalo*, *peigoi*, vadj. *peiko*, lv. *pēgal*, *peigal*, *peigil*, — vt. Saareste l. c., vrd. ka Ojansuu KAÄH 102), mis peegelduvad ka idapoolses e-s ja Khn-s, nii et ka lääne-e. *öi* õenäoselt ei tulene < *eü*-st, vaid kergesti seletub sealseil *öi* ~ *ei* (*löidma* ~ *leidma*) aladel hilisanaloogiliselt tekkinuks. Viimast võimalust kinnitab seegi, et on veel mõni muugi säärasel teel hiliselt *ei* asemele tunginud *öi*, nimelt laensõnus *pöitel* (näit. Rap *pöittel*, murdeti ka lääne-e. *pöikkel*; *peitel* kuju arvatavasti harilikum ida-eestis) ja *löisikkas* (Kse, ~ *leisikkas*). Vastupidiselt taas on sama *öi* ~ *ei* vahelduse põhjal lääne-eestis (*äü* >) *öü* > *öi* tüübist *ei*-liste rühma siirdunud *keima* 'käima' (PJg, Tri, Mär, Kul, Mar, Krj), mille kõrval küll paiguti esineb ka algsemat *köima*, *köimä* (Vig, Mih, Kir, Kse, Han, Var, PJg, Vän; vrd. ka Saareste Vigala murde peajooned, lk. 29 ja 30).

Tagasi tulles tõelise algsm. *eü* esinduste juurde eestis, tuletame meelde vähe ülemal saavutatud seisukohta: nii eP kui eL algmurdes — lühidalt algeestis — tuleb püsinuks oletada algsm-st pärandunud *eü*-d. Eesti murrete esinduse kirjavus on nii siis e. erieluagsete arengute tulemus. Seda aitab tõestada omalt poolt ka seni puudutamata jäetud *eü*-sõnade tüüp *kehv*, *lehvima*, üldestiliselt *-ehv*-line, saadud algkujudest *keühä*, *leühü*. -*üh*- > -*hv*- metateesi ajal on eestis diftong veel üldiselt olnud *eü*, muidu ootaksime *keü*- > *köü*-, *leü*- > *löü*-muutuse aladel kujusid **köhv*, *löhv*-, milliste olemasolust pole teateid (näit. isegi puhtal *öi* < *öü* alal Var-s *lehviitämä*). Samuti on *eü* vist ka muutumatuna olnud veel teatavil korral *h* ees toimunud diftongi järelkomponendi kao ajal nagu juhtumeis *lehk* < *leühkä* (sm. *löyhkä*), ? *ehme(s)* << *heüheme*-, vt. EK 1926, 52—3.

Mõne reaga peab puudutama ka e. astmevaheldusega ühenduses algsm. *eü*- esinduste vaatlemisel esile kerkivaid

nähtusi, kuigi need erilist huvi ei paku vaatluste tulipunktis oleva dift. eelkomponendi $e - \delta$ vahelduse suhtes. eP-s ($e\ddot{u} - >$) $ei-$, δi -diftongi alal üldiselt pole dift-le järgneva klusiili nõrga vaste areng ($\delta > j$ klusiilseis juhtumeis) põhjustanud mingit muutust eelneva dift. (kvalitatiivses) iseloomus, näit. Juu ($k\delta is :$) $k\delta lje$, g. sg. $p\delta ij\grave{a}$, Tri ($k\delta is :$) $k\delta lje$, $leij\grave{a}n$, $p\delta ij\grave{a}$, VJg ($leid :$) $leij\ddot{u}D$ jne. Kuid eP loodeosas, saartel ja Lõuna-Läänemaal ning Loode-Pärnumaal tuleb huvitava nähtusena märkida, et kuna tugevas astmes järelkomponent esineb $\ddot{u} > i$ -ks muutununa, nõrgas astmes dentaalspirandi ees ta otseselt viitab veel \ddot{u} -le, sest $\delta > O$ järele \ddot{u} ($u?$) $> v$ on siirdunud järgneva silbi algusse: Khk ($k\delta is :$) $k\delta v\grave{e}$, $l\delta v\grave{a}$ $< *l\delta\ddot{u}-\grave{a}n < *le\ddot{u}\delta\grave{a}n$, Jäm $l\delta v\grave{a}$ 'leian', $k\delta v\grave{e}$ $<< *ke\ddot{u}\delta en$, Ans g. sg. $k\delta v\grave{e}$, $p\delta v\grave{e}$, $l\delta v\grave{a}$ 'leian', Krj $p\delta v\grave{a}$, $k\delta v\grave{e}$, Pha $p\delta v\grave{a}$, $lev\grave{a}B$ 'leiab', VII $k\delta v\grave{e}$, $p\delta v\grave{a}$, $lev\grave{a}$, Muh $lev\grave{a}$, Emm $l\delta v\grave{a}$, $k\delta v\grave{e}$, Käi $k\delta v\grave{e}$ (ent $p\delta ij\grave{a}$), Rõi $k\delta v\grave{e}$, $k\delta\ddot{u}ve$, Tõs $k\delta v\grave{e}$, $l\delta v\grave{a}$, Var $k\delta v\grave{e}$. Paiguti Saartel on seejuures mõnikord nõrga astme v -line kuju üldistunud tugevassegi astmesse sõnas $p\delta lD$ ($\sim p\delta v$, $p\delta v\grave{a}$ n. sg.). See näitab, et — muule eP-le risti vastu — kõnealusel murdealal diftongis $\ddot{u} > i$ muutus δ kadudes on olnud veel toimumata, järelikult see dift. järelkomponendi delabialisatsioon siin on suhteliselt hiline nähtus, hilisem kui mujal eP-s (? või on $\delta > O$ varasem kui mujal). Sama i hilisust võivad tähendada ka eL $\delta i-$, $ei-$ ala põhimõtteliselt lähedad juhud nagu Puh ($leid :$) $le\ddot{u}v\grave{a}$ $<< *le\ddot{u}\delta\grave{a}n$, Kam ($p\delta lD :$) g. sg. $p\delta\ddot{u}v\grave{a}$ ($< *-\ddot{u}\delta-$). Neil aladel, kus \ddot{u} püsib tugevas astmes, on kergesti arusaadav $-\ddot{u}\delta - > -\ddot{u}v - > -vv-$ resp. $-\ddot{u}\delta - >> \ddot{u} > v$ areng, nagu Khn $kev\grave{e}$ 'kõie', $lev\grave{a}$ 'leian', Hls $k\delta\ddot{u}v\grave{e}$, San $p\delta\ddot{u}v\grave{a}$ (: $p\delta\ddot{u}g$ n. sg.), Ksi $p\delta\ddot{u}v\grave{e}$, Ote ja Vas $l\delta\ddot{u}v\grave{a}$, Se (velariseerunud) $p\delta\ddot{u}v\grave{a}$, Vai $l\delta\ddot{u}v\grave{a}n$. Märgitagu selle kõrval siiski ka Vai $p\delta\ddot{u}\ddot{u}\ddot{u}D$, Lüg ($p\delta\ddot{u}D :$) $p\delta\ddot{u}v\grave{a}$, Saa $l\delta\ddot{u}v\grave{a}$, $k\delta\ddot{u}v\grave{e}$, Rõi $p\delta\ddot{u}v\grave{a}g\delta$. — Nõrga välte diftongitele omane järelkomponendi alanemine, resp. eelkomponendile assimileerumine teatavais murdeis peegeldub loomulikult ka käsiteldavate ($e\ddot{u} >$) ei , δi , $\delta\ddot{u}$ puhul, kuigi seda võimalik polnud kaardil tähistada: Ris, Rap jm. $l\grave{e}tse$ (: $leitse$), Vig ($l\delta idm\grave{a} :$) $l\delta\grave{e}D\grave{a}$ 'leian', Tri ($lein :$) $len\ddot{u}$ -

elinü, Kod *lõda*, *kõda*, Se *kõda* (: *kõutta*¹). *öü-* ja *öi-* diftongite ühise nõrga välte vaste *ö* vahendusel tõenäoselt on analoogia teel saanud eL-s siirduda *öü*-liste sõnade kilda algselt *öi*-line Se *öüksi* 'öitsile', Ráp (velariseerunud) *öüksi*.

II.

Koguni puudutamata oleme seni jätnud häälikuloolises uurimuses ettevaatlikult käsitsetava onomatopoeetilis-deskriptiivsete sõnade liigi, kust tavalise käsituse järele algsete *eü*-sõnade hulka peaks kuuluma mõningaid e. 1. silbis *öi-*, resp. (murdeti) *öü*-lisi sõnu. Kõige laiemalt levinud neist on verbid *mõirgama* ja *tõinama*. Järgnegu nende esinemisest e. murdeis mõningaid andmeid¹: *tõinama* Krj, Khk, Mär, Ris, Rap, PJg, Pee, MMg, Kod, *tõinama* VII, *tõinämä* Var, *tõinab* VJg, *tõinäl* Kam, *tõinämä* Saa, Trv, *tõináp* Ksi; *mõirgama* Ris, Mär (: *mõeraíta*), Rap, MMg, *mõirama* PJg, *mõirgama* VII, San (lääneosa) *mõirad*, Kam *ärä mõirad*, Saa *mõüräb*, Lüg *mõüräb*. Seda laadi leksikaalse materjali levimisala täpsem määramine praegusel hetkel on väga raske, sest murdekogujad tavaliselt panevad vähe rõhku sellise ainestiku noteerimisele. Nende sõnade puudumine paljudes AES-i murdekogudes arvatavasti põhjendub ka sellega, et leksikaalse vara kogumise pealuseks olevas Wied. sõnaraamatus kõnealused deskriptiiv-verbid esinevad ainult *öi*-listena (: *mõirama*, *mõirgama*, *tõinama*, milliste kujude rahvakeelsus on küsitav või mis esinevad rahvakeeles väga kitsa-alaliselt, *öi* > *öi* velarisatsiooni tagajärjel). *Mõirama* (sm. *möyrytä*) verbi ta sõnaalgulise labiaalkonsonandiga võiksime 1. silbi *öi-*, *öü-* esinduse suhtes muidugi hõlpsasti rinnastada *pöi-*, *pöü-* < *peü-* tüübiga (vt. ülemaal *eü* esindusala 1., 3., 4., 5., ? 6., 7., 8., 9., 12.), ainult õige piiratud alal ootaksime *mei-*, *meü-*d (vrd. esindusala 2., 6., 10., 11.). Vastavalt leiamegi ainult Khn *meüräväd*, kuna *mei*-listest kujudest pole kusagilt e-st teateid. Seevastu *tõinama*-verbis ootaksime algsm. *eü*-st lähtudes analoogiliselt

¹ Nende deskriptiivsele iseloomule vastavalt võib 1. silbi vokalismis neis sekundaarselt vahelduda, vrd. Ran *mürämä*, Sjn *mütrama*. *tõinama* puhul vrd. ka samatahenduslikku *tõnnima* (Sjn jm.).

ülemalkäsiteldud *leü-*, *keü-* juhtumeile teatavail e. keelealadel (osalt esindusalal 3., kindlasti 5. ja 9.) *teü-* > *tei-* lisi kujusid, mida aga kasustadaolevad murdeandmed ei näita kusagilt. Kui me ei taha teha laialisi murretevahelisi *töi-* kujude laenuoletusi algsele *tei-* alale, milleks deskriptiivverbi korral tunnukse olevat väga vähe õigustust, siis viimasel puhul on peaaegu võimatu lähtuda algsest *eü-* st. Loomulikumana tundub asetada siin juba algeesti lähtekohaks *öü-* diftong, ja seda mitte ainult verbis *töinama*, vaid ka ta hõimlases *möir(g)ama*. Väga ahta-alane Khn *meü-* viimases saab seletuda nõnda, et kihnlased omaaegse *möü-* on „parandanud“ *eü-* ks, kuna neile lähedate naabermurrete (saared ja Pärnumaa looderannik, kus esineb *köi-*, *löi-* ~ *lei-* ja *pöi-*, mis ülemalnähtu põhjal võrdlemisi hilja arenes algsemast *köü-*, *pöü-*, *löü-* st) tundmise järele haruldasem deskriptiivsõnaline *öü* tavalise oma *eü* kõrval oli „võõras“ häälikesindus. Oma huulteartikulatsiooni tõttu (vrd. O. J e s p e r s e n'i Lehrbuch d. Phonetik 24) on *ö-* häälik rohkesti tarvitusel just deskriptiivsõnus kõikjal lmsm-s (vrd. e. *köhima*, *röhkima*, *mölisema*, *öökima*, *lömitama*, *möga*, *töllerdama* jne., sm. *töhrid*, *kömpelö*, *pörröpäd*, *töppöhäntä* jm.); seepärast võib arvata, et selle hääliku varal muistsest ajast peale on kujundatud ka deskriptiivdiftongi *öü* (vrd. sm. *pöyhked* > Kuu AES-i Lisasõn. järele *pöuhke*, *röyhked*, *öyhkiä*, *öykkäri* jne.). Nii siis *öü-* diftongi iga ei tarvitseks ulatuda mitte ainult algeestisse, vaid ka veel kaugemale, algsoomesse, kuigi sellest tänini meie lmsm. häälikuloouurimisis pole räägitud. Kõigis lmsm. keeli käsitlevais häälikuloolisis teoseis ja kirjutisis, niipalju kui on silma puutunud (vt. näit. K e t t u n e n'i Kod. Vok. 177—8, J. L a u r o s e l a' Äännehistor. tutk. Etelä-Pohjanmaan murt. II 16—17, K e t t u n e n'i LVHA II 15—16 jm.), on lähtunud ainult kolmest algsm. *ü-* lõpulisest diftongist (*eü*, *iü*, *äü* resp. *eu*, *iu*, *äu* K e t t u n e n'i viimastes uurimustes). Ainult O j a n s u u KAÄH 102 kõnealuste diftongite käsitelu pealkirjas „*ü-* loppuiset diftongit: *äü*, *eü*, *iü* (*öü*?)“ näikse mõtlenuvat ka *öü-* d, ilma seda siiski ligemalt päevakorda võtmata. Uusimas lmsm. häälikuloolises teoses Ala-Sata-

kunnan murteen äännehistoria II 16 on N. Ikola võtnud aluseks sama traditsioonilise algsm. *öü*-d eitava seisukoha: „Kun yleensä ollaan sitä mieltä, ettei kantasuomessa ole ollut *öü* diftongia, niin täytynee...”. Sm. keele ja selle murrete seisukohalt, kus kõigil algsm. kõnealuse diftongi juhtudel esineb üldiselt *öü* (*köyhä, pöytä, löytää* jne., vrd. ka äsjaseid *pöyhkeä, röyhkeä* jt.), on muidugi ükskõik, kas siin lähtuda algsm. kahesugusest *eü* ~ *öü* diftongist või ainsast *eü*-st. Ka lv. keel ei valgusta meie küsimust, sest need võrdlemisi vähesed lv. sõnad, millel on *eü*- ~ *öü*-vasted muis lmsm. keelis, seletuvad tõenäoselt algsest *eü*-st (resp. *eu*-st Kettunen'i järele), näit. *lieudā* 'leida', *kieuž* 'kõis', pl. *kiedād*, *eü*- resp. *öü*-lisi deskriptiivsõnu tänini liivis pole avalikkuses konstateeritud. Vadjas, kust on vähe esitatud vastavat ainestikku, on ootuspärane algsm. *eü* püsimine, *öü*-lisi juhtumeid peetakse seal ingeri sm. murrete laenudeks; vt. Kettunen'i VKÄH² 136 *leütä* 'löytää', *tšeiütä* 'sitoa', *leülü* 'löyly' ~ laenuna *löülü*. Siiski deskriptiivse loomuga sõnas *pöüh tšiid*, mis muidu oma ilmelt on puhtvadjaline, leiame *öü*: Kettunen'il op. c. 26 *pöüh tšiid* 'pöyheät, kuohkeat', 153 *pöühtšiidssi* 'paisuneeksi', vrd. sm. *pöyhkeä*. Karj.-aunuses on nii *eü*-d kui *öü*-d, vt. Ojansuu KAÄH 102—5 *keühä, leühä* jm. ~ *löülü, löüdeä, löüdiä, pöükätä* 'paukauttaa', *löütü* 'lapsen sarvi' jne. Viimane tüüp on enamuses ja selle alla kuulub hulk deskriptiivsõnu. Ojansuu asub seisukohal, et *eü* on genuinne karj.-aun. esindus, algsm.-st saadik püsinud, aga *öü*-lised juhtumid tuleks seletada sm. laenudena. Kuid nende *öü*-juhtude levingulaisuus (nad on üldkarjala vara, ulatudes kuni Tveri karj-ni) ja rohkearvulisus teeb selle laenuoletuse siiski tublisti kaheldavaks ja lubab mõelda, et siin esinduse kirjavuse aluseks on võinud olla pigemini algsm.-st pärandunud kaksikesindus *eü* ~ *öü*, milles muidugi hiljemini on saanud tekkida segunemisi osalt sm. murdeist läänekarjalasse tulnud laenude, osalt ehk ka paiguti karj.-aunuses eneses sündinud *eü* > *öü* labialisatsiooni kaasabil. Vepsas valitseb samuti *eü* (*eu*) ~ *öü* (*ou*), vt. Kettunen'i LVHA II 16 *heünez* '(linnu) sulg', p. pl. *heühidä, löütä* 'leida', *möyk* 'kalamari', millise vahelduse

kohta vepsL-s Kettunen tähendab, et „Eabajärjekindlus *e* ja *ö* suhtes tuleb nähtavasti murrete omalaadilise edustuse segiminekest“. VepsL vahelduse seletuseks jätkub sellest tähendusest, kuid olukord vepsL-s ei eita ka algsm. *eü* ~ *öü* võimaluse olemasolu.

Oletades algsm-s paralleelseid *eü* ja *öü* diftongeid, ei saa teadagi väita, et deskriptiivset laadi sõnus oleks võinud esineda ainult *öü*, mitte kunagi *eü*. Võiks aga küll arvata, et neis *eü* on *öü* kõrval olnud suhteliselt haruldane. Algsm. *öü* oletamisele, nagu äsja nägime, e. ligemad sugukeeled pakuvad kaunis vähe tõestustuge, seda teataval määral vahest ainult vadja ja karj.-aun., võib-olla sugukese ka veps(L). E. *möir(g)ama* ja *töinama* verbide puhul ülemalesitatud häälikulised kaalutlused küllap on selle hüpoteesi tõestusmaterjali tugevamaks pooleks. Kui deskriptiivset *öi* ~ *öü*-sõnavara e. murdeist hoolikamalt üles tähendatakse, koguneks loodetavasti veel algsm. ja alge. *öü* tõestamiseks lisamaterjali. Esialgu mainitagu veel e. murdeist mõned võimalikult siia kuuluvad juhtumid: Tõs *röinab* 'rõhib, ruigab': *röenaŋta*, MMg id. 'ronima' (sama liis AES-i Lisasõn. järgi), ibid. *östè:öiste* (sõimusr.,? vrd. sm. *höystää*), *röistus* 'rõhitus', AES-i Lisasõn. Muh *töine* (*tööne*) 'paks pori' (<? *töün-*), ibid. Sa *möir* pl. *möirid* 'mgi taim', Wd. *möir* 'Alant (*Inula Helenium L.*)', (? vrd. sm. *mörē, mā om. mōretä* 'helposti pienenevää' <-*öü-* Ikola op. cit. 20), Wd. *röügämä* (d) 'grunzen', *röühklemä* (d) 'unpässlich sein'. Teatavat tuge alge. (ja algsm.) *öü*-le annavad mõned võimalikud deskriptiivse loomuga *-öhv*-sõnad e. murdeis, kui nad võiksid olla tulenenud kujust *-öüh-*: *löhvata* 'paha haisu laskma' (Kuu, AES-i Lisasõn., vrd. karj.-s Ojansuu' järgi op. cit. 104 *lövhähtä* 'haiskahtaa'), sama tähenduses 'järsku põlema hakkama' (Kse, Lisasõn.), Har *löhvè* 'poolkallakile' (AES-i murdekogud, ? <**löüh-*); ibid. *röhvähüs* (<**röühäh-*). Ülal (lk. 9) nägime, et algsm. *eü* > *öü* juhtudes kusagil murdes ei leidu *-öüh-* > *-öhv-* arengu jälgi (oodatavaid kujusid **köhv*, **löhvima*) ja et käesolev metatees on nähtavasti toimunud juba enne *eü* > *öü* labialisatsiooni teatavail e. murdealadel. Ent deskriptiivse *öü*-ga sõnus võiks esineda

-*ohv*- ootuspäraselt, kuna neis -*õüh*- on siin püstitatava oletuse järelle põline.

Pikem peatumine deskriptiivsõnade hapral ja teadusele libedal pinnal tundub sedakorda liigsena. Ent algsm. *eü* esinduste jälgimisel e. murdeis, mis nüüd nende ridadega lõppev kirjutis on võtnud endale ülesande, kujunes sellele kahtlasele pinnale nihkumine paratamatuks.

Julius Mägiste.

La diphtongue *eü* de la première syllabe du finnois primitif dans la langue estonienne et le problème de la diphtongue *õü* du finnois primitif.

Résumé.

Les successeurs de la première syllabe *eü* du finnois primitif dans l'estonien littéraire se divisent en deux groupes : ceux en *ei*, et ceux en *õi*. On a cherché à expliquer cette double représentation en attribuant les mots en *ei* à un patois et ceux en *õi* à un autre, ce qui supposerait une langue littéraire composée d'un mélange de patois (p. 1). Dans le but de définir en premier lieu les causes de ces oscillations de la langue littéraire, l'auteur a systématiquement recueilli du matériel concernant les divers patois estoniens (matériel dont la partie principale est représentée par les collections de patois de la Société Académique de la Langue Maternelle; par les données recueillies au moyen d'investigation personnelles de l'auteur; par quelques renseignements découverts dans la littérature; par les données fournies par les nombreuses cartes dialectales en manuscrit de M. Albert Saareste), matériel sur la base duquel il a établi une carte (p. 5), qui a pour sujet la représentation du *eü* primitif des mots suivants de l'estonien littéraire: *kõis* 'corde', *kõitma* 'attacher', *leidma* 'trouver', *leige* 'tiède', *leil* 'vapeur', *leitse* resp. *leitsakas* 'vapeur chaude', *põid* 'jante, plante du pied' et de leurs dérivés.

Bien que les données en notre possession ne fussent pas toutes absolument sûres et malgré le fait que le matériel recueilli dans certaines localités se trouve encore assez incomplet (les localités desquelles on manque de renseignements concernant tous les mots correspondants sont marquées sur la carte d'une rayure plus clair-semée), nous obtenons néanmoins un tableau satisfaisant de la représentation de la syllabe *eü* du finnois primitif dans le domaine entier de la langue estonienne. Nous y trouvons six régions de représentation de sons (voir carte et types 1.—6., pp. 2—3), auxquelles il faut ajouter encore six régions

mixtes se trouvant en lisière des régions susdites (voir carte et types 7.—12., pp. 3—4). D'après ce matériel nous pouvons tirer la conclusion que dans les deux dialectes estoniens principaux, donc tant dans le dialecte primitif du nord (pp. 6—8) que dans celui du sud (pp. 4, 6), c'est à dire dans l'estonien primitif en général, la syllabe *eū* remonte au finnois primitif. C'est aussi d'elle que proviennent toutes les diphthongues se trouvant dans les patois estoniens actuels faisant l'objet du présent ouvrage. *Eū* s'est conservée jusqu'ici dans certaines régions limitées du sud de l'Estonie, dans l'île Kihnu et dans le patois riverain de la paroisse de Haljala (type 6., partiellement aussi type 11.). Au sud d'une manière très répandue, par endroits aussi dans le patois du nord-est, celui-ci, étant influencé par le finnois, *eū* s'est transformée en *öü*, par la labialisation régressive du *e* > *ö* devant le *ü* (type 1., partiellement aussi type 11.). *Öü* a continué son évolution en passant en *öi* dans les régions ouest, où le patois du nord est prédominant, de même que dans les îles de la mer Baltique et dans les périphéries du sud, où *öü* domine (type 4.). Dans la partie centrale de l'Estonie du nord on trouve dans certaines régions la labialisation de *eū* > *öü* > *öi* (*e* > *ö*) seulement dans les cas de *peū* >>> *pöi*., c'est à dire sous l'influence d'un labialisé double (*p-ü*), mais comme règle générale la transformation *eū* > *ei* domine (*lei*., *kei*.; voir type 5.). Le même fait peut être observé dans les patois de l'Estonie du sud dans les régions de l'ouest et du nord (type 5), mais dans ce cas la représentation de *lei*., *kei*., *pöi* s'expliquerait par la manière caractéristique de ces patois de délabialiser *löi* > *lei*., et *köi* > *kei* (cf. *sei* < *söin* 'je mangeais'), tandis que *pöi* a été épargné par cette délabialisation, grâce à sa première consonne labiale (cf. *möi* 'je vendais', mais non *mei*). Le (*köi*)-*lei*., *pei*- (<*leū*., *peū*.) du nord-est de l'Estonie (voir type 2.) représente selon toute vraisemblance un lien de parenté entre les patois de cette région et la langue vote de l'Ingrie voisine, où le *eū* s'est conservé jusqu'ici. Le type le plus répandu dans le nord du pays, *köi*., *lei*., *pöi*- (type 3.), sur lequel se base également l'alternance *ei* - *öi* de la langue littéraire, est difficile à expliquer autrement que par la supposition que le type 5. le remplaçait autrefois et que le *köi* s'y est introduit plus tard, emprunté aux patois des régions avoisinantes (type 4.). Cette question reste toutefois ouverte. Des régions mixtes assez étendues (types 7.—12.), se trouvent disposées en marge des domaines de représentation sus-nommés. Parmi les mots faisant l'objet du présent ouvrage exceptionnellement développé de l'estonien du sud est *lõan*(=*leil*) (p. 6), transformé partiellement par l'étymologie populaire. Dans l'estonien du nord, quelques mots primitifs en *ei* se trouvant en voie de transformation, se sont joints aux mots en *öi*: *pöial* 'pouce', *lõisikkas* '8 kilos', *pöitel* 'ciseau'. Contrairement aux conditions de cette transformation, le mot en *öi* *kõima* 'marcher', (*dü* > *öü* > *öi*) a passé au nombre des mots en *ei* (*keima*, pp. 8—9).

Eü se trouvait encore dans tous les patois estoniens à l'époque de *eüh* > *ehv* à l'intérieur du mot: *keühä* > *kehv*, tandis que **kõhv* ne se retrouve nulle part, ce qui confirmerait le développement du *eü* > *õü* (p. 9).

Le passage de *ü* en *i* est très récent dans l'estonien occidental, où le *ü* se retrouvait encore au temps de la disparition du *õ*: *kõvè*, *kõvè* < **kõü-en* < **kõüven*, *levä* < **leü-än* < **leüðän* (ici *ü* > *v*); pour quant à ce qui concerne le développement de la première partie de la diphtongue *eü*, ceux-ci et quelques autres représentants du degré faible ne nous offrent rien de nouveau (p. 10—11).

Dans la deuxième partie du présent ouvrage on traite séparément les verbes onomatopéiques *tõinama* 'pleurer', *mõir(g)ama* 'mugir, hurler', *tõünämä*, *mõürä-* (p. 11), généralement considérés comme appartenant également à la classe des mots en *ei* ou *eü*, quoique nous aurions pu nous attendre à en découvrir au moins dans quelques parties des régions du type 2., 3., 5. et 6., de même que dans quelques régions mixtes (le *meürä-* de Kihnu peut être considéré comme récent), nous devons les traiter en prenant le *õü* de l'estonien primitif comme point de départ (pp. 11—12).

Le *õ* onomatopéique des langues finnoises occidentales est un son employé très souvent (p. 12), et c'est pourquoi nous devons supposer la présence dans la première syllabe du finnois primitif, du moins dans les vocables onomatopéiques de celui-ci, de la diphtongue *õü*, l'existence de laquelle a généralement été niée jusqu'à présent.

L'emploi parallèle de *eü-õü* dans les langues vote, carélienne-olontsienne et vepse (pp. 12—13), s'explique plus facilement par le fait que dans le finnois primitif déjà on retrouve le *õü* dans la première syllabe, parallèlement avec le *eü* généralement reconnu. En parlant plus spécialement de l'estonien, la présence du *õü* primitif est prouvée d'une manière plus concluante par le fait que dans quelques vocables onomatopéiques, par ex. *lõhvätama* < *lõühähta-* 'puer', le son *õ* a existé avant la métathèse *üh* > *hv* (p. 14) ce qui n'est jamais arrivé dans les mots primitifs en *eü*, comme nous avons pu le constater en parlant plus haut du mot *kehv*. Nous ne possédons malheureusement que peu de données concernant les mots onomatopéiques estoniens appartenant à cette catégorie, mais il faut espérer que plus tard, le matériel correspondant s'augmentant toujours, les divers patois estoniens seront en mesure de fournir des preuves supplémentaires qui confirmeront nos suppositions concernant la diphtongue *õü* du finnois primitif, dont la provenance est encore si difficile à expliquer actuellement.

30. —

LA

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU

2-99-01495

Hind 30 senti